

ปะโอ^๑ ข้ามแดนในเมืองเชียงใหม่
Transborder PA-0 from Myanmar
in Chiang Mai Province

สุนทร คำยอด

อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

สุทธิพงศ์ พัฒนวิบูลย์

กองการศึกษา เทศบาลตำบลหนองป่าครั่ง

^๑ ชาติพันธุ์ปะโอ มีชื่อเรียกที่หลากหลาย ได้แก่ ตองซู่ ตองสั่ว ตองสั่ว ตองซู่ ตองสั่ว ตั่งสั่ว และ ตองตู

๐ บทคัดย่อ

ปะโอชำแนดในเมืองเชียงใหม่ แบ่งได้ ๒ ระยะคือ การชำแนดยุคจาริต และการชำแนดในยุครัฐชาติ การสร้างตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอในเมืองเชียงใหม่ ในยุคจาริตได้ใช้พื้นที่ทางศาสนา ผ่านการปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน ส่วนกลุ่มปะโอชำแนดในยุครัฐชาติ จะแสดงตัวตนด้วยการจัดงานวันชาติ เป็นกิจกรรมที่รวบรวมคนปะโอชำแนดที่แต่งกายด้วยเสื้อผ้าและประดับด้วยสัญลักษณ์ที่แสดงถึง “ความเป็นปะโอ” กิจกรรมนี้ได้ผลิตซ้ำ ความเชื่อและประเพณีที่สำคัญของชาวปะโอในรูปของการแสดงบนเวที อีกทั้งได้ผลิตซ้ำอุดมการณ์ของรัฐไทย เพื่อกำหนดตำแหน่งให้ที่ให้กับชาติพันธุ์ปะโอชำแนดในพื้นที่เมืองเชียงใหม่

◎ Abstract

The transformation of Pa-O ethnic group from Myanmar in Chiang Mai can be divided into 2 phrases which are traditional and nation state. The creation of the Pa-O identity in Chiang Mai in the traditional phrase is through the restoration of the religious place of worship. The Pa-O group in the phrase of the nation state will identify themselves with a national day celebration which gathers people together in traditional Pa-O indigo-dyed outfits adorned with a symbol that signifies “the Pa-O” status. This activity has generated duplicate key beliefs and traditions of the Pa-O in the form of performance on the stage and is reproduced through the state ideology of Thailand to determine the position of the Pa-O in Chiang Mai.

๐ บทนำ

ปะโอ (ต๋องลู่) เป็นชื่อชาติพันธุ์หนึ่งที่ข้ามแดนมาจากรัฐฉาน ประเทศพม่าเข้ามาในประเทศไทยอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก หากกล่าวถึงสถิติของแรงงานข้ามถิ่นที่ภาษากฎหมายเรียกว่า “แรงงานต่างด้าว” ข้อมูลจากกองแผนงานและสารสนเทศ สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว ในปีพุทธศักราช ๒๕๖๐ พบว่า จำนวนคนต่างด้าวที่ทำงานในจังหวัดเชียงใหม่ ณ เดือนพฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๖๐ ภาคเหนือมีแรงงานต่างด้าว ๑๓๗,๙๐๗ คน ในจังหวัดเชียงใหม่มีแรงงานต่างด้าวถึง ๗๕,๕๒๓ คน จากจำนวนข้างต้นจะเห็นได้ว่าแรงงานต่างด้าว มีจำนวนมากกว่ากึ่งหนึ่งของแรงงานต่างด้าวของทั้งภาคเหนือ นอกจากนี้ยังเป็นคนสัญชาติพม่า (เมียนมา) จำนวน ๔๕,๑๖๕ คน (www.doe.go.th)

ข้อมูลสถิติข้างต้นจะเห็นได้ว่า จำนวนแรงงานสัญชาติพม่านั้น ไม่ได้จำแนกออกเป็น กลุ่มชาติพันธุ์ ไทใหญ่ คะฉิ่น หรือปะโอ แต่ทำให้เห็นภาพของแรงงานข้ามถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่สัญชาติพม่า ซึ่งคงปฏิเสธไม่ได้ว่าเป็นแรงงานจากประเทศพม่าเป็นส่วนใหญ่ และแรงงานที่คนเชียงใหม่คุ้นเคยนั้นคือ “ชาติพันธุ์ไทใหญ่” หากพิจารณาให้ละเอียดแล้วจะพบว่า มีแรงงานปะโออีกจำนวนมากที่ถูกเหมารวมให้จัดอยู่ในกลุ่มของคนไทใหญ่ จากการคาดการณ์จากกลุ่มองค์กรอิสระที่เคลื่อนไหวด้านแรงงาน คาดว่าจำนวนชาวปะโอที่ข้ามแดนจากประเทศพม่าในประเทศไทยนั้นมีจำนวนกว่า ๕๐,๐๐๐ คน จำนวนนี้ยังไม่รวมปะโอในประเทศไทยที่ตั้งถิ่นฐานในจังหวัดแม่ฮ่องสอน จากตัวเลขดังกล่าวเป็นข้อมูลที่น่าสนใจว่า แรงงานกลุ่มนี้มีวิธีการข้ามแดนและมีกระบวนการเข้าสู่ตลาดแรงงาน ตลอดจนสร้างตัวตนในลักษณะใด โดยบทความนี้จะกล่าวถึงการข้ามแดนของปะโอในยุคจารีต และปะโอในยุครัฐชาติ โดยจะใช้เมืองเชียงใหม่เป็นพื้นที่หลักในการศึกษา

๐ ปะโอในประวัติศาสตร์ราชสำนักสยาม

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งเป็นช่วงที่การค้าในเชียงใหม่เจริญรุ่งเรือง ในระยะนั้นมีการสัมปทานป่าไม้อย่างกว้างขวางตามเอกสารประวัติวัดมหายานได้อ้างว่า เหตุผลที่ชาวพม่า ไทยใหญ่ และตองสู (ปะโอ) เข้ามาพักอยู่เนื่องจากส่วนใหญ่เข้ามารับช่วงสัมปทานทำป่าไม้จากบริษัททำไม้ของประเทศอังกฤษ และอีกส่วนหนึ่งเข้ามาเป็นลูกจ้างและค้าขาย ต่อมาแต่งงานกับคนพื้นเมืองจึงสร้างบ้านตั้งเรือน ระหว่างปีพุทธศักราช ๒๔๔๐-๒๔๕๐ หลักฐานที่สืบทอดมาถึงปัจจุบันคือ กลุ่มพ่อค้าชาวพม่า ชาวไทใหญ่และชาวตองสูที่มีฐานะดีได้เข้าอุปถัมภ์และบูรณะอาคารทางศาสนา ดังนั้นสิ่งก่อสร้างละแวกนี้จึงมีศิลปะผสมผสานกันอย่างกลมกลืน (อนุ เนินหาด, ๒๕๔๙: ๒๐๓) นอกจากนี้ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของเชียงใหม่ นั้นเกิดขึ้นจากการเป็นศูนย์กลางการค้า จึงทำให้พ่อค้าต้องสู่ทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลาง นำเอาหนังสือและเขาสัตว์จากนานไปอุดรติดัดไปขายถึง หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และยูนนาน นำสินค้าสำเร็จรูปของชาวอังกฤษไปสู่ตลาดท้องถิ่น บางครั้งพ่อค้าตองสูจะซื้อกำยาน กระวาน และครั้ง จากหลวงพระบางเพื่อไปส่งกรุงเทพฯ (รัตนพร เศรษฐกุล, ๒๕๕๒: ๑๓๔-๑๓๗)

การค้าที่เจริญรุ่งเรืองทำให้เกิดการสะสมทุน และบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม ซึ่งเป็นลักษณะของพ่อค้าชาวปะโอ และชาวไทยใหญ่ พบได้ที่จังหวัดลำปาง จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนี้ยังมีหลักฐานในช่วงเวลานี้พ่อค้าชาวปะโอได้เดินทางค้าขายที่ภาคอีสาน และได้ค้าขายของป่า โดยนำสินค้าจากภาคเหนือ ไปแลกเปลี่ยน อาทิ เครื่องเงิน เครื่องเงิน เขียนหมาก ผ้าแพร และสีย้อมผ้าไปขาย และมีบางกลุ่มตั้งถิ่นฐานอยู่ที่นั่น และได้สร้างวัดศิลปะปะโอขึ้น เช่น วัดทุ่งสว่างอารมณ์ อำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี นอกจากนี้ Junko Koisumi (จุนโกะ โคอิซุมิ) ได้เขียนบทความเรื่อง “ทำไมกุลาจึงร้องไห้” (Why The Kula Wept) ได้กล่าวถึงการเข้ามาของกุลา หรือชาวตองสูในสมัยของพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) ที่เข้ามาค้าขายแถบนครราชสีมา และ

ลาวเหนือ(สารานุกรมไทยภาคอีสาน เล่ม ๑, ๒๕๔๒: ๒๖๓-๒๖๔) ดังนั้นวรรณกรรมที่เขียนขึ้นในยุคนี้เช่น ตำรับตำวศรจุฬาลักษณ์ ที่ได้วาดด้วยชาติและภาษาต่างๆ ปรากฏภาษาของกลุ่มปะโอ ดังข้อความที่ว่า

“พม่าภาษา ๑ รามัญภาษา ๑ ทวายภาษา ๑ กระแซภาษา ๑ ยะไข่ภาษา ๑ ไทยใหญ่ ภาษา ๑ **ตองซู่ภาษา ๑**” (สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๔๖: ๖๑)

ข้อความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าต้นกรุงรัตนโกสินทร์นั้นรู้จักชาวชาติพันธุ์ปะโอเป็นอย่างดี สิ่งที่ไ้แบ่งแยกแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์คือภาษาพูด แม้ว่าบางครั้งชาวปะโอจะสร้างความยุ่งยากทางการศาลในยุคการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางของราชสำนักสยาม เนื่องจากถือว่าตนเป็นคนในบังคับของอังกฤษ เห็นได้จากใบบอกของพระยาเทพประขุน คือภาษาที่ต่างจากภาษาของราชสำนักสยาม ดังข้อความที่ว่า “พม่าตองซู่เปนหมอความคดโกงมาก ดูเหมือนจะหาकिनข้างความเสียมมาก” และอีกตอนหนึ่งที่กล่าวถึงชาวปะโอว่า “ตองซู่ อยู่ในเมืองเชียงใหม่ เปนแมว กลับลงกรุงเทพเปนเสือ” (รัตนพร เศรษฐกุล, ๒๕๕๕: เอกสารอัดสำเนา) จากข้อมูลดังกล่าวเป็นการตอกย้ำว่าชาวปะโอได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับสังคมไทยมาช้านานโดยมีหลักฐานอย่างชัดเจนในยุครัตนโกสินทร์ นอกจากนี้ยังพบคำเรียกชาวปะโอ ว่า “ตั่งสู้” ในเพลงข่อยสำนวนของ นางถ้วน บุญล้น (พ.ศ.๒๔๔๑-๒๕๒๐) แม้เพลงที่มีชื่อเสียงของชาวจังหวัดราชบุรี ดังเนื้อเพลงตอนหนึ่งที่ว่า

“นี่จะเป็นเงินจามหรือพราหมณ์มอญ หรือจะเป็นชาวนครที่มาจากภาคใต้ นี่จะเป็นแจ็กแคะที่มาขายหมู **หรือจะเป็นตั่งสู้ที่มาซื้อไก่ จะเป็นตั่งสู้ไ้ที่หุยาน** ที่มาร้องขอทานเมืองไทย ถ้ามีข้าวเปลือกจะโปรยให้ทาน ถ้าฉันมีข้าวสารฉันจะโปรยให้”

จากข้อมูลข้างต้นได้สะท้อนการรับรู้ของชาวบ้านภาคกลาง ที่รู้จักกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ ที่มาซื้อไก่ตามบ้าน และบางกลุ่มได้ยึดการขอทานข้าวเพื่อเลี้ยงชีพ เห็นได้ว่าทั้งราชสำนัก และราษฎรทั่วไป ได้รับรู้ถึงการดำรงอยู่ของชาวปะโอ ที่เป็นทั้งพ่อค้าผู้มั่งคั่ง เป็นนักบุญ เป็นขอทาน หรือเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่สร้างความไม่สบายใจให้กับรัฐบาลสยามในยุคนั้น

๐ ปะโอในประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่

ชาวล้านนาในอดีตหากกล่าวถึงชาวปะโอนั้น ต้องพูดถึงดาบขันดี คมกล้า เพราะชาวปะโอมีฝีมือในการตีดาบ (ปราณี ศิริธร, ๒๕๓๘: ๔๓) นอกจากนี้ สารานุกรมไทยภาคเหนือได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับชาวปะโอ ได้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

ต๋องสู้ ต๋องสู้ หรือ ต๋องซู่ เป็นกลุ่มชนที่อยู่กระจัดกระจายในตอนเหนือของประเทศพม่า เนื่องจากชาวต๋องสู้ตั้งถิ่นฐานร่วมกับชาวไทใหญ่ โดยชาวต๋องสู้ อยู่บนดอยและที่ราบเชิงเขา ส่วนชาวไทใหญ่อยู่บริเวณที่ราบ ดังนั้นชาวต๋องสู้ จึงมีความสัมพันธ์กับชาวไทใหญ่ และมีวัฒนธรรมคล้ายไทใหญ่ ชาวไทใหญ่ เรียกชาวต๋องสู้ว่า “ต๋องสู้” พม่าเรียกว่า “ต๋องตุ้” แปลว่า “ชาวดอย” หรือ “คนหลอย” แต่ชาวต๋องสู้ไม่ชอบให้เรียกคำนี้ เพราะถือว่าเป็นคำไม่สุภาพ ชาวต๋องสู้เรียกเชื้อชาติของตนเองว่า “ปะโอ” หรือ ปะโอ แปลว่า “เกิดขึ้นก่อนใคร” ซึ่งผู้รู้ชาวปะโอได้อธิบายว่า ปะโอ มาจาก ป้ออ ป้อ แปลว่า “เกิดขึ้นส่วน อู” แปลว่าก่อนใคร ดังนั้นนำคำทั้งสองรวมกันก็จะหมายถึง เป็นผู้ที่เกิดขึ้นก่อนใครนั่นเอง

เมื่อแยกคำแล้ว มีผู้สันนิษฐานที่มาของคำว่า “ปะโอ” ว่าน่าจะมาจากคำว่า “พะโอ” แปลว่าผู้อยู่ป่า เพราะในภาษาไทยคำนี้ คำว่า “อู่” แปลว่าอยู่ เมื่อชาวต๋องสู้อพยพเข้ามาตั้งรกรากในดินแดนล้านนา คนล้านนาเรียกตามชาวไทใหญ่ แต่สำเนียงเปลี่ยนไปว่า “ต๋องสู้”

หนังสือคนไทยในพม่า ที่เขียนโดยบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ นักเขียนชาวล้านนา กล่าวถึงชาวต๋องสู้ที่อยู่ในรัฐฉาน สหภาพพม่า ซึ่งมีภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นเทือกเขาสูงสลับกับที่ราบว่า ชาวต๋องสู้อยู่ในเขตเมืองต๋องกี ย่องเหว ตะดู่ย่องเสว (ย่องห้วย) ย่องบาน สีกิบ เมืองจิต เมืองหนอง น้ำคก โปง จำมะก่ากะลอ ลายค่า (ไลซ่า) เมืองนาย สีแสง หนองบ่อน เมืองกิง ไกล่เคียง หนองอ่างเล หรือทะเลสาบอินทะ แต่พบชาวต๋องสู้มากที่สุดที่เมืองหลอยโหลง

เมืองหมอกใหม่ เมืองตองกิ เมืองตะดุง ป้างลอง หม่อระแหม่ง (มะละแหม่ง) และเมืองเปกหรือหงสาวดี

มีนิทานเล่าเรื่องของชาว ตองสู้ว่า เดิมเป็นพี่น้องร่วมสาบานกับ ชาวกะเหรี่ยง เมื่อได้สิ่งของก็แบ่งปันกัน อยู่ต่อมาชาวกะเหรี่ยงเข้าป่าล่าสัตว์จับ ได้เม่น จึงแบ่งเนื้อนำมาฝาก ชาวตองสู้ไม่พอใจที่เนื้อเม่นน้อย เพราะคิดว่า ขนเม่นหนามีขนาดใหญ่ ตัวคงโตมาก ชาวกะเหรี่ยงคงยกยกแบ่งให้ตนนิดเดียว จึงโกรธทะเลาะกัน กะเหรี่ยงจึงเรียกตองสู้ว่า ไม่กินเนื้อเม่น

ชาวตองสู้เชื่อว่า เดิมมีอาณาจักรปะโอที่เป็นปึกแผ่นอยู่ที่เมืองสะถุ่น หรือสะเทิม มีความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนา กษัตริย์พม่าได้ยกกองทัพมา รุกรานทำสงครามตีเมืองสะถุ่นแตก กวาดต้อนเอาผู้คนชาวปะโอไปสร้างเจดีย์ ที่เมืองพะโค (หงสาวดี) กลุ่มชนส่วนหนึ่งได้แตกหนีกระจัดกระจายไปอาศัยตาม ป่าเขาเมืองต่างๆ ในรัฐฉาน

สภาพปัจจุบัน ชาวตองสู้มีความสัมพันธ์ติดต่อกับชาวไทยใหญ่ จึงมี วัฒนธรรมหลายอย่างเหมือนชาวไทยใหญ่ การแต่งกายของชาวตองสู้แต่งห่ม ด้วยผ้าฝ้ายทอมือ เป็นผ้าฝ้ายสีดำย้อมด้วยมะเกลือ มีวิธีการทอผ้าเหมือน ชาวกะเหรี่ยง กล่าวคือผู้หญิงนั่งเหยียดเท้าทอผ้าด้วยลำตัวผูกกับเอว โดยไม่ใช้กี่ ผู้ชายแต่งกายคล้ายชาวไทยใหญ่ สวมกางเกงเป้าหย่อนที่เรียกว่า เตี่ยวหย่อง หรือ โก้นโงง เสื้อคอกลมแขนกระบอก ผ่าอกตลอด กระดุมผ้าสอดเป็นห่วงแบบจีน ผู้หญิงนุ่งผ้าถุงสีดำยาว สวมเสื้อคอวีแขนสั้น ชายเสื้อคลุมตะโพก คล้ายเสื้อ กะเหรี่ยง เสื้อขึ้นนอกสวมทับ แขนยาว เอวลอย ผ่าอกตลอด คอจีน มีลายแดง ยาวพาดขวางเป็นระยะ พันหน้าแข้งเหมือนผู้หญิงชาวมูเซอ เครื่องประดับสวม กำไล สร้อยคอ ด้วยโลหะเงิน การโพกหัวของชาวตองสู้แตกต่างจากกลุ่มชน ต่างๆ ในพม่า ไม่เหมือนทั้งชาวพม่า มอญและไทใหญ่

การอพยพของชาวตองสู้ เข้าสู่ล้านนาเริ่มขึ้นใน พ.ศ.๒๔๒๔ หลังจาก อังกฤษเข้ามายึดครองพม่า ความวุ่นวายและความอ่อนแอในราชสำนักพระเจ้า สิบอัยติลง ประกาศให้พม่าเป็นมณฑลหนึ่งของอินเดียขึ้น ในหัวเมืองต่างๆ

เกิดความวุ่นวาย จลาจล เกิดการแตกแยก ทัพพม่าสงคราม ซึ่งกลุ่มชนเผ่าต่างๆ ทำการต่อต้านอังกฤษ ทำให้ชาวไทใหญ่ ชาวตองสู้ ตามเมืองต่างๆ ที่ถูกปราบปราม และที่ได้นับความเดือดร้อนจากสงคราม ได้อพยพเข้ามาในเมืองต่างๆ ของดินแดนล้านนา จัดว่าเป็นรุ่นที่ ๑ ภายหลังที่ไทยทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ใน พ.ศ. ๒๔๑๑ และการทำสนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่ ๒ มีผลให้บริษัทชาวอังกฤษ ในพม่า เช่น บริษัท บริติชอินเดียน บริษัทบอมเบย์เบอร์มา เข้ามาทำกิจการสัมปทานป่าไม้เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน มีชาวพม่า ไทใหญ่ ตองสู้ เดินทางเข้ามาทำงานด้วย และกลุ่มชนเหล่านี้ได้กลายเป็นผู้รับไม้รายย่อยส่งให้บริษัทใหญ่ในพม่าและ กลุ่มชาวพม่า ชาวไทใหญ่และชาวตองสู้มีฐานะมั่งคั่ง ร่ำรวย ได้สร้างบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามใกล้เคียงกับสถานที่อาศัยของพวกเขา ที่มีชื่อเสียงในจังหวัดเชียงใหม่ได้แก่ จอมหม่องพิส ได้บูรณะเจดีย์ วิหารพระเจ้าองค์หลวง วัดมหาวัน จอมจันนะ บูรณะกฏิวัดหนองคำ หลวงโยนการพิจิตร (ปันโหย อุปโยคิน) สร้างวัดอุปกุตมาน (ปัจจุบันถูกรื้อทิ้งและสร้างพุทธสถานขึ้นมาแทน) ประกอบกับมีชาวตองสู้ที่เข้ามาแสวงโชคได้รับค่าชักชวนและค่าบอกล่า ถึงความอุดมสมบูรณ์ความสงบสุขในล้านนา จึงเดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายสินค้า วัวต่างๆ และส่วนหนึ่งได้แต่งงานกับผู้หญิงล้านนา ชาวตองสู้ได้มาตั้งบ้านเรือน ที่อยู่อาศัยใกล้เคียงชาวไทใหญ่และชาวพม่า อย่างสงบสุข พบหลักฐานจากคำบอกล่าว่าชาวตองสู้ ชาวพม่า ชาวไทใหญ่ ตั้งร้านค้าเป็นแบบ “เรือนแพ” หรือเรือนแถว ชายของอยู่ย่านท่าแพ อุปคุต ไกล่ศาลต่างประเทศ ตลาดวโรรส (กาดหลวง) ย่านช้างม่อย ที่มีอาชีพเดินทางค้าขาย ก็ตั้งบ้านเรือนในตรอก ซอกซอยแถววัดมหาวัน วัดบูรพาราม วัดเซตวัน วัดหนองคำ นอกจากนี้ยังพบว่า ชาวตองสู้ตั้งบ้านเรือนในอำเภอต่างๆ ของจังหวัดเชียงใหม่ มีลูกหลานสืบเชื้อสายกลายเป็นคนเมืองไปหมด เช่น แถวหน้าตลาดเก่า อำเภอหางดง บ้านแม่กะ อำเภอสันป่าตอง บ้านขวงเปา อำเภอแมริม อำเภอแม่ฮาด อำเภอแม่วางและบ้านป่อหิน อำเภอพร้าว การเข้ามาในครั้งนั้นมีเส้นทางทั้งสิ้น ๔ เส้นทางดังนี้ คือทางแม่ฮ่องสอน ทางฝาง ทางแม่สาย และทางแม่สอด (สารานุกรมไทยภาคเหนือ เล่ม ๕, ๒๕๔๒: ๒๓๒๐-๒๓๒๑)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า ชชาติพันธุ์ปะโอ หรือ ต่องสู๋ เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสยาม และเชียงใหม่มาช้านาน โดยเข้ามาเป็นแรงงานเพื่อสะสมทุน จนผันตัวเป็นผู้ประกอบการที่มั่งคั่ง ปรากฏการณ์ดังกล่าว ยังเกิดขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่ การข้ามแดนของชาวปะโอยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ นอกจากนี้ วัดหนองคำ ตำบลช้างม่อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอข้ามแดนกลุ่มนี้ ดังนั้นจึงจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของวัดหนองคำ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๐ วัดหนองคำ กับชาติพันธุ์ปะโอ

จากเอกสารพบสาชื่อ รายชื่อวัดและนิกายสงฆ์โบราณในเชียงใหม่ ซึ่งเนื้อหากล่าวถึงรายชื่อวัดที่ได้สำรวจขึ้นตามคำสั่งขององค์กรสงฆ์ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เอกสารฉบับดังกล่าวได้กล่าวถึงนิกายต่าง ๆ ในหมวดอุโบสถวัดพันตาเก็น ตั้งอยู่แขวงด้าวประตูท่าแพ ในเชียงใหม่ชั้นนอก มี ๑๖ หัววัด อาทิ วัดมหาวัน นิกายเถียงแสน วัดอุกคำ (อุทรายคำ) นิกายโธย (ไทย) วัดเซตวัน นิกายน่าน วัดช่างฆ้อง นิกายเถียงแสน วัดบุพพาใน และวัดบุพพานอก ว่าเป็นวัดนิกาย มอญ (สมหมาย เปรมจิตต์, ๒๕๑๘: ๘-๙) ในหมวดอุโบสถพันตาเก็น เจ้าหนานอุ้นเมืองเจ้าหน้าทีกองธรรมการสงฆ์เป็นผู้บันทึก เมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๐ ดังข้อความที่ว่า “ศักราช ๑๒๕๙ ปีเมืองเล่าเดือน ๔ ขึ้น ๑๐ ค่ำเจ้าหนานอุ้นเมืองกองธัมมการสงฆ์เมืองนครเชียงใหม่” ได้กล่าวถึงวัดเจ็วประตูช้างม่อย ว่า “วัดเจ็ว ตั้งอยู่ริมประตูช้างม่อย ในเวียงเชียงใหม่ เจ้าอธิการชื่อพุทธริยา เป็นนิกายเจ็ว เอาอุโบสถเอง จำนวนพระลูกวัดในพรรษานี้ ๒ องค์ พรรษาก่อน ๓ องค์ ขึ้นแก่ทุเจ้าปัญญา วัดหัวข่วง ในเวียงเชียงใหม่ ตนเป็นอธิการใหญ่” (สมหมาย เปรมจิตต์, ๒๕๑๘: ๔๑) เป็นที่น่าสังเกตว่าวัดเจ็วที่ตั้งอยู่ที่ประตูช้างม่อยอาจหมายถึงวัดหนองคำก็เป็นได้

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียวได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ “วัดร้างในเชียงใหม่” ว่าไม่ทราบที่ตั้งของ “วัดเจ็ยว” แต่ได้สันนิษฐานว่าวัดข้างม่อยอาจหมายถึง วัดหนองคำในปัจจุบัน โดยอ้างถึงโทรเลขที่เจ้าพระยาวิชิตรวงค์วุฒิไกร กราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสมตอมรินทร์ เมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม รัตนโกสินทร์ ศก ๑๒๐ (พุทธศักราช ๒๔๔๕) ความว่า “ทราบฝ่าพระบาทว่า เจ้าราชวงศ์ว่า ราชการแทนเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ มีโทรเลข ๒ มีนาคม ว่า **หม่องปิด** พม่า มีศรัทธาสร้างอุโบสถ**วัดข้างม่อย** บ้านประตูข้างม่อย แขวงเมืองเชียงใหม่ ขอผูกพัทธสีมา กว้าง ๑๐ วา ยาว ๑๐ วา” (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ๒๕๓๙: ๔๑-๔๔) หม่องปิด เป็นชาวพม่า ภรรยาชื่อคำหอม อาชีพทำไม้โดยรับช่วงจากบริษัท บอร์เนียว ทำหน้าที่ชักลากไม้ทั้งจาก ออบหลวง แม่แจ่ม ปาย และสันกำแพง ซึ่งบ้านของหม่องปิดอยู่ทางทิศตะวันตกของวัดมหาวันปัจจุบันคือบริเวณ ท่าแพการพิมพ์ (อนุ เนินหาด, ๒๕๔๖: ๒๑๘-๒๑๙)

วัดหนองคำสร้างขึ้นโดยคณะศรัทธาชาวปะโอ (ตองสู้) และชาวไทใหญ่ ตลอดถึงคณะศรัทธาพี่น้องชาวเชียงใหม่ ที่เป็นพ่อค้าไม้ได้พร้อมใจกันขายช้าง ๗ เชือก ได้จัดหาซื้อที่ดินเพื่อที่จะสร้างวัด เริ่มสร้างวัดขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๓๘๐ ที่ตั้งวัดเป็นที่ราบอยู่ติดกับถนนข้างม่อย ห่างจากตลาดต้นลำไยไปทางทิศตะวันตก อยู่ชั้นนอกของกำแพงเมืองเชียงใหม่ เมื่อครั้งก่อตั้งวัดนั้นมีการสร้างกุฏิเพียงหลังเดียว เป็นกุฏิไม้สัก มุงด้วยหญ้าคา กุฏิทรงศิลปกรรมปะโอ ผสมไทยใหญ่ เมื่อสร้างเสร็จแล้วทางเจ้าภาพจึงได้นิมนต์พระภิกษุทั้งที่เป็นชาวปะโอและชาวไทใหญ่มาอยู่จำพรรษา ต่อมาได้สร้างกุฏิไม้สักขึ้นอีกหนึ่งหลัง จากนั้นจึงนิมนต์ จางจิงตา (พระจิงตา) เป็นพระภิกษุชาวปะโอ มีคุณวุฒิและอาวุโส มาเป็นเจ้าอาวาสวัดหนองคำเป็นองค์แรก ต่อมาประมาณ พ.ศ.๒๔๒๐ ได้พระภิกษุและสามเณรทั้งที่ชาวปะโอ และชาวไตจากวัดต่างๆ อีกหลายรูปเข้ามาขออยู่อาศัยเล่าเรียนปริยัติธรรม สิ่งปลูกสร้างต่างๆ ภายในวัดล้วนแล้วแต่เป็นศิลปกรรมแบบชาวปะโอและชาวไต ซึ่งมีความวิจิตรสวยงาม ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๕๒ มีจอม “จ่าริดตะ” ก่อนหน้านั้นมีกิจการทำไม้ ต่อมาไม่มีรุ่นลูกสืบทอด จึงเลิกกิจการ

ชายข้าง ปวธนาเป็นเจ้าภาพสร้างกุฏิสงฆ์ขึ้นอีกหนึ่งหลัง เป็นตึกชั้นเดียว ตั้งอยู่ทางทิศใต้ด้านหน้าวัด มีห้องเก้าห้องใช้เป็นที่พักพระภิกษุสามเณร สามเณร และหลังจากนั้นพุทธศักราช ๒๔๗๑ จอมจันนะได้มาปฏิสังขรณ์วัดหนองคำ ซึ่งได้จาริกนามไว้เหนือประตูทั้งสองข้างพระประธาน

จากประวัติของวัดหนองคำที่ได้กล่าวถึงการร่วมมือของพ่อค้าชาวปะโอ และชาวไทยใหญ่ที่ร่วมกันสร้างวัด ซึ่งล้วนแต่เป็นพ่อค้าไม้สักทั้งสิ้น เนื่องจาก การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงและหลังจากการเปิดสถานกงสุลอังกฤษที่เชียงใหม่ การค้าขายข้ามแดนพม่าขยายตัวมากขึ้น มีพ่อค้าพม่า ไทยใหญ่ อินเดียน ซึ่งเป็นคน ในบังคับของอังกฤษ โดยเฉพาะพ่อค้าพม่าที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในล้านนามากขึ้น (สร้อยดี อ่องสกุล, ๒๕๕๑: ๕๒๖) การขยายตัวของการค้าเป็นเหตุผลสำคัญ ของการเข้ามาของพ่อค้าชาวปะโอ และตั้งบ้านเรือนอยู่แถบบ้านช้างม่อย และบ้านท่าแพ รวมกันกับอีกหลายเชื้อชาติ การดำรงอยู่ของวัดหนองคำ ที่มี เจ้าอาวาสเป็นชาวปะโอส่งผลโดยตรงต่อการข้ามแดนของชาวปะโอยุคใหม่ ที่ ได้ใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษชาวปะโอได้สร้างไว้ในการสร้างเครือข่าย และ สถาปนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชาวปะโอในเขตภาคเหนือ ดังจะกล่าวต่อไป

๑๐ การสร้างตัวตนของชาติพันธุ์ปะโอในเมืองเชียงใหม่

บทความนี้จะแบ่งชาติพันธุ์ปะโอในเมืองเชียงใหม่ ออกเป็น ๒ กลุ่ม คือกลุ่มปะโอที่เข้ามาอยู่ตั้งแต่ยุคค้าไม้สักซึ่งกลายเป็นพลเมืองของประเทศไทย โดยสมบูรณ์ การสร้างตัวตนของ ปะโอกลุ่มนี้ได้ใช้วิธีคิดของชาวพุทธในยุคจาริต ที่ใช้พื้นที่ของศาสนาในการบอกเล่าถึงความสำเร็จ แสดงความมั่งคั่ง โดยสะท้อน ผ่านการสร้างวัด การทำนุบำรุงพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ และอีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่ม กลุ่มปะโอข้ามแดน หมายถึงปะโอที่ข้ามพรมแดนของประเทศไทย และพรมแดน ของกฎหมาย ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่บทความนี้จะให้ความสำคัญเป็นพิเศษว่า “พวกเขา” ได้สร้างตัวตนอย่างไร โดยข้อมูลจะเก็บจากการสังเกตการณ์ในระยะ เวลา ๕ ปีที่ผ่านมา และการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน โดยจะใช้

กิจกรรมงานวันชาติปะโอ (ในจดหมายราชการ หรือการติดต่อบุคคลภายนอก คณะกรรมการจะเลือกใช้ชื่อว่า “งานแสดงทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์ปะโอ”) ซึ่งจัดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ พุทธศักราช ๒๕๕๒ ถึง ปัจจุบัน (พุทธศักราช ๒๕๖๑) ซึ่งนับเป็นครั้งที่ ๖ ในเมืองเชียงใหม่ วันชาติปะโอได้กำหนดไว้อย่างแน่นอนคือ ทุก ๑๕ ค่ำเดือน ๔ ตามการนับปฏิทินของชาวปะโอ โดยกิจกรรมดังกล่าวจัดพร้อมกันทั่วโลก ได้แก่ ประเทศพม่า ญี่ปุ่น เกาหลี สิงคโปร์ มาเลเซีย และประเทศไทย

วันชาติปะโอในประเทศไทย จะจัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ที่กรุงเทพฯ จัดขึ้นหลายแห่งเนื่องจากมีกลุ่มชาติพันธุ์ปะโออาศัยอยู่อย่างหนาแน่น รองลงมาคือจังหวัดเชียงใหม่ จัดเพียงแห่งเดียวคือวัดหนองคำ นอกจากนี้ยังเคยจัดที่จังหวัดระยอง และอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก หากพิจารณาจากพื้นที่ในการจัดกิจกรรมวันชาติปะโอ จะเห็นได้ว่ากระจายตัวไปตามจังหวัดที่ต้องอาศัยแรงงานต่างด้าว ทั้งในภาคบริการและภาคอุตสาหกรรม เนื่องจากแรงงานปะโอที่เข้ามาในประเทศไทยส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนหนุ่มสาวที่ข้ามแดนเพื่อเข้ามาเพื่อขายแรงงาน โดยอาชีพส่วนใหญ่ คือ ช่างก่อสร้าง ช่างสี ช่างไม้ ทำงานร้านอาหาร และแม่บ้านตามสถานที่ต่างๆ โดยปะโอที่ข้ามแดนในระยะหลังจะเข้ามาด้วยวิธีที่ถูกต้องตามกฎหมายของประเทศไทย

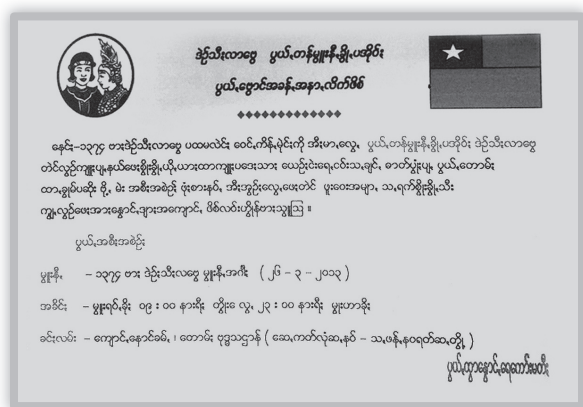
การเดินทางเข้าสู่ประเทศไทยนั้น อาจแบ่งได้ ๓ ทาง คือ เข้ามาทางท่าขี้เหล็ก โดยเดินทางจากรัฐฉานประเทศพม่า เข้าสู่ประเทศไทยทางท่าขี้เหล็ก และเข้าสู่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และอีกเส้นทางหนึ่งคือเข้าทางเมียวดี ประเทศพม่า เข้าสู่ประเทศไทย ผ่านอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก นอกจากนี้ยังเดินทางผ่านหัวเมืองในประเทศพม่า เข้าสู่จังหวัดแม่ฮ่องสอน จากการสัมภาษณ์พบว่าเส้นทางที่ชาวปะโอนิยมที่สุด คือเดินทางผ่านอำเภอแม่สาย โดยจะเดินทางจากเมืองตองยี อาจเดินทางโดยรถยนต์มาที่ท่าขี้เหล็ก เส้นทางนี้จะใช้เวลาประมาณ ๒ วัน และอาจโดยสารเครื่องบินจากสนามบิน เฮโฮ สู่สนามบินท่าขี้เหล็กแล้วเข้าสู่อำเภอแม่สาย การเดินทางเข้าสู่ประเทศไทยครั้งหนึ่งจะใช้

เงินประมาณ ๑๐,๐๐๐ บาท ซึ่งเป็นจำนวนเงินที่ค่อนข้างสูงสำหรับชาวปะโอ ที่จะเข้ามาสร้างตัวในประเทศไทย

ในจังหวัดเชียงใหม่ ชาวปะโอ เขามาทำงานโดยอาศัยเครือข่ายของ ญาติพี่น้องที่ชักชวนกันเข้ามา ในอดีตจะเข้ามาพักที่วัดหนองคำเป็นแห่งแรก หลังจากนั้นจึงค่อยขยับขยายไปทำงาน แต่ระยะหลังจะเข้าพักกับญาติพี่น้อง หรือเพื่อน ก่อนหลังจากนั้นจึงจะเข้ามาที่วัดหนองคำ เพื่อเข้ามา “ไหว้พระ” หากนัยของการเข้ามาที่วัดคือการแนะนำสมาชิกใหม่ให้กับปะโอข้ามแดน “รุ่นพี่” ที่เข้ามาอยู่ก่อนได้รับทราบ และอาจจะได้รู้ทางในการประกอบอาชีพ อีกทั้งได้ที่พักทางใจเพื่อยึดเหนี่ยว ดังนั้นการเข้าสู่วัดหนองคำอาจเปรียบได้กับการ “ปฐมนิเทศ” แรงงานใหม่นั้นเอง อีกทั้งยังทำให้เกิดเครือข่ายของแรงงาน ข้ามแดนภายใต้การแสวงบุญแบบชาวพุทธ ดังนั้นวัดหนองคำจึงเป็นวัดที่มี บทบาทสำคัญต่อชาติพันธุ์ปะโอ ในจังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนี้ยังมีวัดเครือข่าย ของปะโอที่กระจายอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ เช่น วัดวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย วัดนันทาราม อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา วัดไทยวัฒนาราม อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก นอกจากนี้วัดศรีรองเมือง อำเภอเมืองจังหวัดลำปาง ในอดีตยังเป็น วัดของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโออีกด้วย จะเห็นได้ว่าเครือข่ายของชาวปะโอที่กระจาย อยู่ในเขตภาคเหนือ นั้น สืบทอดจากจากชาวปะโอในสมัยจาริตที่ได้เข้ามาค้า ไม้สัก โดยจะสืบทอดตำแหน่งเจ้าอาวาสที่เป็นชาวปะโอ เมื่อเปลี่ยนเจ้าอาวาส เป็นชาติพันธุ์อื่น ย่อมส่งผลต่อเครือข่ายของชาวปะโอได้เช่นกัน วัดหนองคำ จังหวัดเชียงใหม่ มีเจ้าอาวาสเป็นชาติพันธุ์ปะโอมาตั้งแต่อดีต ดังนั้นจึงเกิดความ ต่อเนื่องของการจัดงานวันชาติปะโอ ซึ่งมีรายละเอียดในการจัดงานดังนี้

วันชาติปะโอ ในเมืองเชียงใหม่ เกิดขึ้นจาก “คณะกรรมการ” ที่ประกอบ ไปด้วยพระสงฆ์และแกนนำฆราวาสชาติพันธุ์ปะโอที่มีความรู้ จะประชุมเพื่อ กำหนดวัน ตลอดจนกิจกรรมในงานโดย คณะกรรมการชุดนี้เป็นคณะกรรมการ เฉพาะกิจ (เนื่องจากวัดหนองคำ เป็นวัดในสังกัดสำนักพระพุทธศาสนา จึงมีการ บริหารงานภายใต้เจ้าอาวาสที่เป็นคนไทย

เชื้อสายปะโอ และกรรมการวัดที่ประกอบไปด้วย “คนเมือง” คือคนเชียงใหม่ ที่มีเชื้อสายปะโอตั้งแต่ยุคค้าไม้สัก คณะกรรมการจะประสานไปยังหน่วยงานต่างๆ เพื่อจัดงาน โดยจะเชิญหน่วยงานภาครัฐเข้ามาร่วมด้วย การจัดงานวันชาติปะโอจะแบ่งเป็น ๒ ช่วง คือ ช่วงเช้าเป็นพิธีทางศาสนา ส่วนภาคบ่ายจะเป็นส่วนของการแสดงเพื่อความบันเทิง

บัตรเชิญงานวันชาติปะโอ

ภาคเช้าจะเป็นการอุทิศส่วนกุศลไปยังอดีตเจ้าอาวาสวัดหนองคำที่ล่วงลับ ตลอดจนญาติพี่น้องชาวปะโอที่ล่วงลับ ทางวัดหนองคำจะนิมนต์พระสงฆ์ในตำบลข้างม่อยเข้ามาร่วม จะใช้ภาษาไทยกลางและภาษาล้านนา (คำเมือง) ในการสื่อสาร และลำดับพิธีการจะเป็นแบบแผนของไทย เมื่อจบพิธีในขั้นตอนนี้จะเริ่มพิธีของชาวปะโอ เริ่มจากขบวนแห่ผ้าป่าของชาวปะโอเพื่อนำปัจจัยมาบำรุงวัด แต่จะได้ปัจจัยประมาณ ๕-๖ หมื่นบาท พิธีกรรมในช่วงนี้จะใช้ภาษาปะโอในการประกอบพิธีกรรมเท่านั้น และมีผู้ร่วมงานที่เป็นชาวปะโอประมาณหนึ่งร้อยคนเศษ จะเห็นได้ว่าลำดับพิธีกรรมทางศาสนาสะท้อนการประนีประนอมกับคณะสงฆ์ในตำบล เนื่องจากวัดหนองคำเป็นเพียงวัดเดียว

ในตำบลที่เป็นวัดของกลุ่มชาติพันธุ์ หากต้องอยู่ในระบบการปกครองสงฆ์ของมหาเถรสมาคม ดังนั้นการประนีประนอมเพื่อความอยู่รอดจึงเป็นหนทางเดียวที่วัดหนองคำพึงกระทำได้ จึงได้แบ่งพิธีกรรมทางศาสนาเป็น ๒ ช่วงเวลา ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น

การให้โอวาทโดยประธานในพิธี และการแสดงพิธีเปิดวันชาติปะโอ

ช่วงบ่ายเป็นช่วงกิจกรรมบันเทิงที่ประกอบไปด้วยการแสดงของชาวปะโอ และแขกที่มาร่วมงานเป็นชาวปะโอเกือบทั้งหมด ในแต่ละปีจะมีผู้ร่วมงานประมาณ ๓๐๐-๔๐๐ คน และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในแต่ละปี กระบวนการจัดงานจะเริ่มจากการประชุมร่วมกันระหว่างคณะกรรมการชาวปะโอกับคณะสงฆ์วัดหนองคำ คณะกรรมการจะประชุม ๒-๓ ครั้ง เพื่อกำหนด สถานที่ ชุดการแสดง และค่าใช้จ่ายในการจัดงาน สถานที่ในการจัดงานจะจัดขึ้นที่ พุทธสถานเชียงใหม่ ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับจวนผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ และสถานিদำรวจภูธรแม่ปิง บางปีอาจจัดขึ้นที่วัดหนองคำ แล้วแต่ความเหมาะสมในแต่ละปีงบประมาณทั้งหมดในการดำเนินงานมาจากการบริจาคของชาวปะโอข้ามแดนในเมืองเชียงใหม่ จำนวนเงินที่จะบริจาคจะพิจารณาตามฐานะทางการเงินของแต่ละคน จำนวนเงินตั้งแต่ ๓๐๐-๑,๐๐๐ บาท เพื่อนำมาใช้จ่ายเป็นค่าอาหาร ค่าเช่าสถานที่ เช่าเครื่องเสียง และค่าใช้จ่ายอื่นๆ หากไม่เพียงพอทางวัดหนองคำยินดีสนับสนุนเพิ่มเติม

หากมองอย่างผิวเผินอาจเป็นจำนวนเงินที่ไม่มากนัก จำนวนเงินบริจาคต่ำสุดคือ ๓๐๐ บาทเท่ากับอัตราค่าแรงขั้นต่ำ สำหรับผู้ใช้แรงงานถือเป็นการเสียสละที่จะได้จัดงานเพื่อสร้างพื้นที่ของชาวปะโอ แม้จะเป็นระยะเวลาสั้นๆ ก็ตาม เนื่องจากงานจะเริ่มประมาณ ๑๓.๐๐ น. สิ้นสุดประมาณ ๒๒.๐๐ น.

การแสดงในวันชาติปะโอ จัดขึ้นที่วัดหนองคำ จังหวัดเชียงใหม่

งานวันชาติชาวปะโอที่มาร่วมงานจะแต่งกายด้วยชุดปะโอ ผู้ชายจะสวมและกางเกงสีกรม หรือสีดำ โปกศีระะด้วยผ้าขนหนู สะพายย่ามปะโอ ผู้หญิงจะแต่งกายด้วยเสื้อและผ้าซิ่น สีเดียวกับผู้ชาย โปกศีระะ สะพายย่ามปะโอ เครื่องประดับที่สำคัญที่สะท้อนตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอคือปิ่นปักผม ที่เป็นเอกลักษณ์ของผู้หญิงปะโอ แต่เดิมชาวปะโอข้ามแดนในจังหวัดเชียงใหม่ไม่นิยมแต่งกายชุดดังกล่าว จะใส่เสื้อผ้าตามสมัยนิยม จุดเปลี่ยนสำคัญคือ งานประชุมเพลิงศพพระอธิการปัญญา ปิยธมโม อดีตเจ้าอาวาสวัดหนองคำ เมื่อวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๔ เป็นครั้งแรกที่ชาวปะโอพร้อมใจกันแต่งชุดประจำชาติพันธุ์ ตลอดพิธีกรรมซึ่งสร้างความตื่นตาตื่นใจให้กับผู้พบเห็น ตั้งแต่นั้นมาการแต่งชุดปะโอเริ่มแพร่หลาย

ชาวปะโอในประชุมเพลิงศพพระอธิการปัญญา ปิยธมฺโม
อดีตเจ้าอาวาสวัดหนองคำ

เครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอในเมืองเชียงใหม่ นำมาจากเมือง
ตองยี รัฐฉาน ประเทศพม่า ไม่มีร้านจำหน่ายในจังหวัดเชียงใหม่ ยกเว้นบางครั้ง
จะมีพ่อค้าชาวปะโอจากเมืองตองยี นำมาจำหน่ายที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนบ้าง
แต่ที่กรุงเทพฯ มีร้านที่จำหน่ายชุดปะโอโดยตรง ราคาของชุดเหล่านี้ขึ้นอยู่กับ
เนื้อผ้าที่ใช้ตัดเย็บ ชุดประจำชาติพันธุ์ปะโอ คือการสร้างตัวตนบนพื้นที่
ทางวัฒนธรรม นอกจากเสื้อผ้าแล้ว ผู้มาร่วมงานมักนำสัญลักษณ์ที่สะท้อน
ความเป็นปะโอ ได้แก่ เข็มกลัดรูปธงชาติปะโอ และเข็มกลัดรูปพญานาค มากัด
ไว้ที่เสื้อ และถักย้อม บางครั้งมีการระบายสีธงชาติที่ใบหน้า เพื่อเป็นการตอกย้ำ
ความเป็นปะโอให้ชัดเจน

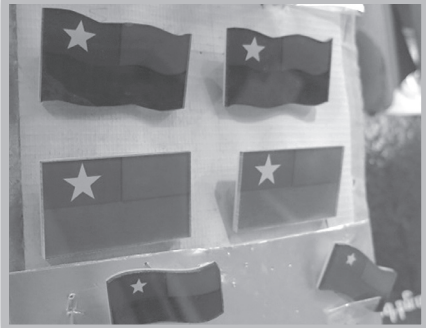

เครื่องแต่งกายของชาวปะโอ

การแต่งกายของชาติพันธุ์ปะโอ

จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้นเห็นได้ว่าชาวปะโอทั้งผู้หญิงผู้ชายได้ใช้เรือนร่างเพื่อสะท้อนตัวตนความเป็นปะโอผ่านเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ โดยสวมทับลงไปเพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ของชนชาติของตน เนื่องจางานวันชาติเป็นพื้นที่เฉพาะ ที่สามารถปลดปล่อยพันธุนาการความเป็นแรงงานพลัดถิ่นที่ไร้อำนาจในพื้นที่ของรัฐไทย ประเด็นที่น่าสนใจคือการผลิตซ้ำตำนานการกำเนิดของชาติพันธุ์ปะโอ ที่เชื่อว่ามีกำเนิดจาก พระยานาค โดยนำมาเป็นเครื่องประดับเพื่อจะบอกเล่าความเป็นมาอันยาวนานของชาติพันธุ์

เข้มกลัดพระยานาค และธงชาติปะโอ

ภาคบ้ายจะเริ่มจากประธานในพิธี จดุรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย เปิดกรวยดอกไม้ธูปเทียนสักการะเบื้องหน้าพระบรมฉายาลักษณ์ หลังจากนั้นตัวแทนชาวปะโอกล่าวรายงานต่อประธานในพิธี ซึ่งเป็นตัวแทนจากภาครัฐ ได้แก่ นายกเทศมนตรีนครเชียงใหม่ และคณะผู้บริหารเทศบาลนครเชียงใหม่ เพื่อให้กล่าวเปิดงาน ประธานในพิธีให้อวาทโดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับ การให้สัญชาติไทย แก่บุตรของชาวต่างด้าว ห้ามมีเรื่องทะเลาะวิวาท สิทธิในการรักษาพยาบาล การคุมกำเนิด และการป้องกันโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ในช่วงพิธีการจะเชิญหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) อาจารย์มหาวิทยาลัย เพื่อเข้าร่วมพิธีเปิดและรับมอบของที่ระลึก หลังจากนั้นจะเป็นการแสดง ระยะเวลาหลังมีการพัฒนารูปแบบของการแสดงขึ้น ๒ ชุด คือ การแสดงที่บอกเล่าความเป็นมาของชาติพันธุ์ปะโอ และการแสดงประเพณีที่สำคัญของชาติพันธุ์ คือประเพณีแห่ลูกแก้ว คือประเพณีแห่เด็กชายที่เตรียมบรรพชาเป็นสามเณร เพื่อแสดงให้เห็น “คนนอก” ซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐไทย เพื่อให้ตระหนักถึงความยิ่งใหญ่ของชนชาติ และตระหนักความเป็นอารยะของชาติพันธุ์ปะโอ เห็นได้ว่าพื้นที่ทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างความเป็นตัวตน โดยบอกเล่าผ่านการแสดงที่จำลองตำนาน และวิถีชีวิต

การแสดงการบรรพชาเณรของชาวปะโอ และกิจกรรมบนเวที

ชาวปะโอข้ามแดนในจังหวัดเชียงใหม่ได้เลือกใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมในการสร้างตัวตน นอกจากงานวันชาติแล้ว กลุ่มชาติพันธุ์ปะโอยังเข้าร่วมกิจกรรมของภาครัฐคือ งานสงฆ์พระพุทธรูปสำคัญในช่วงสงกรานต์ และขบวนปะโอที่แต่งชุดได้สร้างความตื่นตาตื่นใจให้กับผู้ร่วมงาน ที่มีทั้งชาวเชียงใหม่และนักท่องเที่ยวต่างถิ่น คำถามที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การสร้างตัวตนของคนปะโอนั้น นอกจากจะสื่อสารระหว่าง กลุ่มชาติพันธุ์ ปะโอซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยกับรัฐไทย ยังสื่อสารกับกลุ่มใดอีกในสังคมไทย เป้าหมายอีกประการหนึ่งคือการสร้างตัวตนให้โดยแยกตนเองออกจากชาติพันธุ์ไทใหญ่ ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีจำนวนมากกว่า และมักมีประเด็นขัดแย้งระหว่างชาติพันธุ์อยู่เสมอ ดังที่เราทราบภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ว่าชาติพันธุ์ปะโอไม่เคยต่อต้านรัฐบาลพม่า หากสนับสนุนนโยบายของรัฐบาล ต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ ที่ต่อต้าน

รัฐบาลพม่า นับตั้งแต่การละเมิดสนธิสัญญาปางหลวง ดังนั้นกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอ จึงได้รับสิทธิพิเศษจากรัฐบาลพม่า ทั้งด้านที่ดินทำกินในรัฐฉาน และการสนับสนุนด้านต่างๆ ซึ่งกระทบต่อที่ดินทำกินของชาติพันธุ์ไทใหญ่ซึ่งเป็นประเด็นที่ขัดแย้ง และทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในรัฐฉานมักดูแลคนชาวปะโอ ด้วยความเกลียดชังว่าเป็น “คนกำแซ็บเจ้าฟ้า” หมายถึงคนใช้ผู้ด้อยต่ำมีหน้าที่ ถูกรองเท้าให้เจ้าฟ้าไทใหญ่

“กาดกู” ศาสนสถานและแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในเขตปกครองพิเศษ
ของชาติพันธุ์ปะโอ

พื้นที่ที่ชาติพันธุ์ปะโอได้รับคือเขตปกครองพิเศษ ที่มีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญคือ กลุ่มเจดีย์ “กักกู” ซึ่งมีความหมายว่า “กาดกู” คือตลาดที่อยู่ใกล้กู (เจดีย์) เมื่อมีการบูรณะพระเจดีย์แต่ละองค์จะมีการยกฉัตร หากเป็นฉัตรที่ปะโอ บูรณะ จะเป็นมีรูปทรงพระยาคนาค หากไทใหญ่บูรณะจะเป็นศิลปะไทใหญ่ ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นการแบ่งแยก และการไม่ยอมรับระหว่าง ชาติพันธุ์ทั้งสองที่ต่างขับเคี่ยวเพื่อช่วงความเหนือกว่าอย่างเข้มข้น นับหนึ่ง

การให้สิทธิพิเศษแก่ชาติพันธุ์ปะโอ คือนโยบายทางการปกครองของรัฐบาลพม่าที่ต้องการ “แบ่งแยกปกครอง” เมื่อเกิดความขัดแย้งย่อมจะทำให้ปกครองได้สะดวก

ฉัตรศิลปะแบบปะโอ และฉัตรศิลปะแบบไทใหญ่

อย่างไรก็ตามความขัดแย้งระหว่างสองกลุ่มชาติพันธุ์ในรัฐฉานประเทศพม่า ก็เป็นปัญหาข้ามแดนที่เกิดขึ้นในเมืองเชียงใหม่ด้วยเช่นกัน เพราะทั้งปะโอและไทใหญ่บ่อยครั้ง ที่มีเรื่องทะเลาะวิวาท ดังนั้นการสร้างตัวตนผ่านงานวันชาติคือการแสดงตัวตนต่อชนกลุ่มน้อยด้วยกันเองอีกด้วย

นอกจากนี้ชาวปะโอ ในจังหวัดเชียงใหม่ยังได้ ยังได้รวมตัวกันเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันเห็นได้จาก ช่วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๙ ที่ผ่านมาชาวปะโอได้รวมตัวกันเพื่อเข้าถวายบังคมพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ซึ่งได้รับความสนใจจากสื่อทั้งในและต่างประเทศ ดังภาพข่าวจากหนังสือพิมพ์

ปะโอในภาพข่าวหนังสือพิมพ์มติชน

ชาวดังกล่าวพูดหัวข่าวว่า “ชาวปะโอ ต่อแถวรอถวายบังคมพระบรมศพ เฝยชีวิตดีขึ้นเพราะพ่อหลวงขอบพระคุณที่ให้อยู่เมืองไทย” (www.matichon.co.th/news/36661) เห็นได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ปะโอได้พยายาม “สร้างตัวตน” ให้เป็นที่รู้จักโดยอาศัยทั้งพื้นที่ทางศาสนา และพื้นที่สาธารณะ เพื่อยกระดับ และแยกตนเองจากกลุ่มชาติพันธุ์ที่ข้ามแดนจากประเทศพม่า

ปรากฏการณ์ที่กล่าวมาข้างต้น เป็นเพียงเศษเสี้ยวหนึ่งของปฏิบัติการในการสร้างความเป็นตัวตนของคนปะโอ ซึ่งประเทศไทยแทบไม่มีการส่งสมองค์ความรู้เกี่ยวกับชาติพันธุ์ปะโอ ทั้งๆ ที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทยตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ดังนั้นการศึกษาเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอข้ามพรมแดนในจังหวัดเชียงใหม่ จึงเป็นโอกาสที่สำคัญ ที่จะเรียนรู้เพื่อเข้าใจ

ตลอดจนจะเป็นประโยชน์ในด้านการบริหารจัดการแรงงานต่างด้าว ทั้งในด้านการจ้างงานของผู้ประกอบการ ด้านการศึกษาในระบบโรงเรียนของกลุ่มชาติพันธุ์ ข้อมูลการศึกษา “ปะโอข้ามแดนในเมืองเชียงใหม่” จะเป็นประโยชน์ความมั่นคงของประเทศ ในภาวะที่ต้องพึ่งพิงแรงงานจากต่างชาติ อีกทั้งเป็นการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้เกิด “ความเข้าใจ” ยอมรับในความต่างพร้อมเปิดใจเพื่อเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ให้เกียติกันในฐานะเพื่อนมนุษย์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และสามารถก้าวสู่ประชาคมอาเซียนได้อย่างมั่นคง

๑ สรุป

การสร้างตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ปะโอในเมืองเชียงใหม่ นั้น ในยุคจาริตได้ใช้พื้นที่ทางศาสนา ทั้งการปฏิสังขรณ์วัด ตลอดจนทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ด้านต่าง ๆ ซึ่งคนกลุ่มนี้ได้กลายเป็นคนไทยโดยสมบูรณ์ ต่างจากกลุ่มปะโอข้ามแดนในยุครัฐชาติ ที่เข้ามาขายแรงงาน หากปะโอกกลุ่มนี้ ก็ได้ใช้พื้นที่ทางศาสนาในการสร้างตัวตน โดยใช้วัดหนองคำเป็นศูนย์กลาง การจัดงานวันชาติปะโอ คือกิจกรรมที่สำคัญในที่รวบรวมคนคนปะโอข้ามแดน ที่แต่งกายด้วยเสื้อผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ ประดับด้วยสัญลักษณ์ที่แสดงถึง “ความเป็นปะโอ” กิจกรรมนี้ผลิตซ้ำ ความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ และประเพณีที่สำคัญ เพื่อนำมาเผยแพร่ต่อคนนอกให้ตระหนักถึงความยิ่งใหญ่ในวัฒนธรรม ลำดับพิธีการในวันชาติมีลักษณะการประนีประนอมต่อ “คนเมือง” ซึ่งเป็นคนพื้นถิ่น อีกทั้งได้ผลิตซ้ำอุดมการณ์ของประเทศไทย ที่ให้ความสำคัญกับสถาบัน “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” การสร้างตัวตนของชาติพันธุ์ปะโอ คือการแยกความเป็นปะโอออกจากภาพเหมารวมของ “ชนกลุ่มน้อยชาวพม่า” ในความเข้าใจของคนไทย เป้าหมายสูงสุดคือการกำหนดตำแหน่งให้ให้กับชาติพันธุ์ปะโอในสังคมไทย

๒ อักษรอ้างอิง

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี. ๒๕๓๘. เชียงใหม่:

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.

ปราณี ศิริธร. ๒๕๒๘. **เหนือแคว้นแดนสยาม.** เชียงใหม่: ลานนาสาร.

มติชนออนไลน์. (๒๕๕๙). ชาว “ปะโอ” ต่อแถวรอถวายบังคมพระบรมศพ. สืบค้นเมื่อ ๘ มิถุนายน, ๒๕๖๑, จากมติชนออนไลน์: https://www.matichon.co.th/local/news_366661.

รัตนพร เศรษฐกุล. ๒๕๕๒. **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจวัฒนธรรม แอ่งเชียงใหม่-ลำพูน.** กรุงเทพฯ: ชิลด์เวอร์ม.

สรวิศ อ่องสกุล. ๒๕๕๑. **ประวัติศาสตร์ล้านนา.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

สมพงศ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์. ๒๕๔๑. **ถิ่นที่อยู่คนไทยในจังหวัดเชียงใหม่.** เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สมโชติ อ่องสกุล. ๒๕๔๖. **ประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อชุมชน (เล่มสาม).** เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สมหมาย เปรมจิตต์. ๒๕๑๘. **รายชื่อวัดและนิากายสงฆ์โบราณในเชียงใหม่.** เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ. ๒๕๕๖. **คนแปลกหน้านานาชาติของกรุงสยาม : ใน “โคลงต่างภาษา” ที่วัดโพธิ์ (University in stone) งานเขียนเชิงชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) ขึ้นแรกของสยาม.** กรุงเทพฯ: มติชน.

สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว. (๒๕๖๑). **ข้อมูลสถิติการทำงานของคนต่างด้าว.** สืบค้นเมื่อ ๘ มิถุนายน, ๒๕๖๑, จาก กรมการจัดหางาน: <https://www.doe.go.th/prd/>

อนุ เนินหาด. ๒๕๔๘. **ประวัติชุมชนในเมืองเชียงใหม่.** เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.

อนุ เนินหาด. ๒๕๔๙. **“ท่าแพ” ตะวา.** เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. ๒๕๓๙. **วัดร้างในเวียงเชียงใหม่.** เชียงใหม่: สุริวงศบุ๊คเซนเตอร์.